

Рецензії

ДУХ ФІЛОСОФІЇ ТА ФІЛОСОФІЯ ДУХУ

Володимир Волошин

Рецензія на навчальний посібник Людмили Рижак
“Філософія як рефлексія духу”.

Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 640 с.

Коли країна знаходиться на порубіжжі світоглядної невизначеності, у біфуркаційній точці розвитку, формування у молоді цілісної картини світу, що відповідає вимогам часу, стає завданням державного рівня. Викладання гуманітарних дисциплін, передусім філософії, має відіграти важливу роль у подоланні морального та правового нігілізму, інтелектуального застою та світоглядної невизначеності. Як зауважував М. Шелер, освіта не є підготовкою до професії та спеціальності, освіта не може слугувати елементарній навчальній підготовці; завдання освіти є складнішим і ширшим – сформувати людину, яка може плідно та вільно інтерпретувати світ, долучатися до “символічного універсуму”. Тобто потрібні не просто знання, а фундаментально-метафізичне “освітнє знання”. Додамо, що без занурення в об’єктивний дух філософії та без розкриття його завершених творинь (об’єктивованій дух філософії) у пізнавальних інтенціях людини, таке всебічне знання є неможливим. Без сумніву, нові та цікаві підручники з філософії, що пронизані її духом, конче потрібні. Тому навчальний посібник “Філософія як рефлексія духу” є своєчасним і необхідним. Йому притаманна глибинність, всебічність, ґрунтовність та насиченість важливою проблематикою цього шелерівського “освітнього знання”. Крім того, головні концепти підручника дуже впевнено “підкріплюється” оригінальними текстами знаних мислителів, які зібрала Л. Рижак у хрестоматії.

Автор упевнено аргументує актуальність цитованої тези Семена Франка: “Філософія прагне пізнати буття і життя як ціле – предмет, який не вивчає жодна наука”. Коли йдеться про необхідність “повернення суб’єкта до освіти”, то, безумовно, маємо на увазі розуміння суб’єкта як цілісної людини, а не тільки його “чистий” та прагматичний розум, що накопичує знання та навички. Як методологічні постулати підручника, декларуються такі положення: 1) філософське знання є універсальним і тотальним; 2) філософія – явище як загальнолюдське, так і національне. Л. Рижак послідовно дотримується цих аксіом протягом усієї праці. Така принциповість і послідовність характеризує автора як зрілого вченого й педагога.

Фундаментальні філософські проблеми розглянуто в контексті їхньої постановки та вирішення у потоці історико-філософського часу. Такий підхід не є новим, але зарекомендував себе як вдалий та як такий, що допомагає “не лише усвідомити багатоваріантність шляхів розвитку подій, але й можливість і необхідність вибору з-поміж різних альтернатив”. Відстоювання плюралізму думок

– це одна з переваг навчального посібника, тому що філософія є результатом “роботи” різноорганізованих дискурсів, а конкурування гіпотез – найбільш прийнятною формою руху філософського знання.

Релевантною щодо підручника є структура праці яка за формою становить певний синтез підходів В. Віндельбанда та Б. Рассела. Можливо, лише бракує розділу, присвяченого філософії історії. Матеріал подано логічно. Навчальний посібник написано хорошою та, головне, зрозумілою студентів філософською мовою.

Підручник має багато переваг (особливо вдалими видаються розділи 1, 2, 13–18), але будь-яка рецензія втратила б сенс, якби не було висловлено й зауважень.

Дискусійним є визначення епістемології як філософії науки, що зосереджується на науковому пізнанні світу та людини. На наш погляд, сучасна епістемологія претендує на: 1) достатньо вичерпне дослідження природи, сутності, структури та форм будь-якого знання; 2) встановлення гносеологічної, соціокультурної та екзистенціальної адекватності знання; 3) формулювання принципів та методів пізнання взагалі, фіксації його межі. Дещо тавтологічним видається визначення гносеології (розділ 9), хоча для “виправдання” автора необхідно нагадати, що в сучасній філософії пізнання досі немає однозначного підходу демаркації предмета таких дисциплін, як гносеологія, епістемологія, логіка та методологія науки. Мабуть, обсяги цих понять перетинаються.

Занадто вузькою за змістом, здається, є дефініція філософії релігії у розділі 1. Перебільшенням є твердження, що важливою особливістю релігійного світогляду є віра у безсмертя душі (розділ 2). Остання не має універсального статусу, а притаманна лише авраамічним релігіям. Певні питання викликає послідовність розгляду історії античної філософії. Розділ 3 закінчується аналізом поглядів Сократа. Розділ 4 починається з мілетської школи та Піфагора. Може скластися враження, що Сократ – це певна “річ-у-собі”, а сократики – ще не повною мірою філософи. У розділі 5, як джерела філософування, вказуються християнське віровчення та патристика. Постає питання, чи можна їх розглядати як самостійні джерела? Формування християнської догматики – тривалий та принципово незавершений процес, започаткований отцями церкви.

Лише один абзац присвячено Д. Г'юму. Якщо його погляди не заслуговують на увагу, не треба було вказувати ім'я цього британського філософа в анотації (див. “Коло питань” до розділу 9). Недоречним є ігнорування ідей Й.-Г. Фіхте. У розділі 10 Б. Рассел і К.Р. Поппер чомусь є членами Віденського гуртка, а логічний позитивізм ототожнюється з аналітичною філософією. На наш погляд, це помилка: поняття “аналітична філософія” є більшим за обсягом, має інший зміст та просторово-часові характеристики. У розділі 13 доречно було б звернутися до ідей представників трансперсонального проекту (Б. Вілбер, С. Гроф, Г. Хант та ін.), які намагалися розширити уявлення про “картографію” нашого Я та пропонували нове і цікаве (зокрема й для молоді) розуміння людини.

У передмові автор декларує необхідність вивчення напрямків і шкіл сучасної філософії. А отже, у розділах 10–12 було б доречним звернути увагу на новітню англо-американську та австралійську філософію, яку частіше й об'єднують під загальною назвою “аналітична філософія”: абсолютний ідеалізм (Ф. Бред-

лі, Б. Бозанкет, Дж. Мак-Тагарт), аналітичний метод у філософії неореалізму (Дж. Мур, Р. Селларс, Ч. Бруд), антиреалістичні теорії аналізу (М. Дамміт, П. Хакер, А. Флю), натуралістичні теорії аналізу (Дж. Сьорль, Дж. Сمارт, Х. Патнем) та ін. У цих напрямках філософія постає не тільки (і не стільки) як запитання-відповідь про метафізику буття та екзистенційні шифри людини, а як ключ до дослідження всіх можливих рівнів мислення та мови, достовірного знання та проблематичної думки. Аналітична філософія максимально наближається до стандартів точних наук та прагне вирішувати філософські проблеми завдяки чіткій репрезентації адекватного співвіднесення вербального та реального, відмови від аргументації метафорою та за допомогою довільних аналогій, послідовного подолання когнітивних труднощів та дисонансів за рахунок апеляцій винятково до розуму та фальсифікаціонізму в розумінні К.Р. Поппера. Це – ще один бік розгортання філософського духу, він не кращий, але й не гірший за яскраву, так би мовити, “високу” метафізику або аксіологічно забарвлену філософську есеїстику, – він просто інший. Ми маємо справу з філософським втіленням принципу додатковості Н. Бора, що забезпечує захист від “помилки єдиної системи відліку”. До речі, автор відстоює цей принцип у цікавій, багатовекторній хрестоматії, що значною мірою доповнює підручник та надає праці Л. Рижак вичерпного, холістичного статусу.

Навчальний посібник має незначну кількість недоліків (які неминучі, а можливо, й корисні). Написаний професійно та якісно, він висвітлює більшість важливих філософських проблем, необхідних для формування у студентів філософської культури та цілісного, говорячи мовою Аристотеля, “ентелехійного” світогляду. Інтеріоризація філософських смислів – один із фундаментальних моментів освіти, що великою мірою визначає її успіх, і ми маємо приклад вдалої спроби такої інтеріоризації у форматі навчального посібника, який репрезентує філософію як плюралізм відповідей на загальні та відкриті питання світопізнання та життєрозуміння.

Без сумніву, посібник та хрестоматія Людмили Рижак “Філософія як рефлексія духу” поповнять скарбницю українських підручників із гуманітаристики.

A SPIRIT OF A PHILOSOPHY AND THE PHILOSOPHY OF THE SPIRIT

Volodymyr Voloshyn

A review on a tutorial of Liudmyla Ryzhak
“Philosophy as a Reflection of the Spirit”.

Lviv: Publishing Center of Ivan Franko Lviv National University, 2009. – 640 p.

Володимир Волошин,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії*

*Донецького національного університету
Рецензія надійшла до редколегії 15.03.2010
Прийнята до друку 28.03.2010*